

ARTIKELEN

The Other: een introductie

Fiore Geelhoed & Dina Siegel

Sinds 2007 wordt in Nederland elke twee jaar een tweedaagse cultureel-criminologische conferentie georganiseerd, aanvankelijk alleen voor Nederlandstaligen, maar sinds 2013 ook toegankelijk voor internationale deelnemers. Het huidige themanummer bevat zeven artikelen, waarvan er zes zijn geschreven naar aanleiding van de laatste conferentie met als thema ‘The Other’, gehouden in Amsterdam in juni 2015. De door de organisatoren gekozen titel van deze conferentie refereert aan een belangrijk concept in de sociale wetenschappen en verwijst naar het onderscheid dat mensen maken tussen ‘wij’ en ‘zij’.

Wie is ‘de ander’ – historische achtergrond

Het onderscheid tussen ‘wij’ en ‘zij’ is tot ver in de geschiedenis te traceren, onder meer in religieuze bronnen. In de Bijbel wordt bijvoorbeeld ‘de ander’ hoofdzakelijk als ‘een naaste’ afgeschilderd, zoals in de parabel van de barmhartige Samaritaan. In de sociale wetenschappen zijn ‘the other’ en het proces van ‘othering’ volgens diverse wetenschappers te beschouwen als de basis voor ons begrip van de maatschappelijke dynamiek op zowel macro-, meso- als microniveau (Elias & Scotson, 1965).

In de geschiedenis van de sociale wetenschappen staat de aandacht voor culturele en socio-economische variaties centraal, namelijk hoe mensen in andere samenlevingen zich op een andere manier gedragen. Deze aandacht is in de oude werken terug te vinden, van Tacitus’ *Germania* tot de reisverhalen van Marco Polo. De ‘ontdekkingsreizen’ en de vorming van koloniën in Afrika, Azië en de Amerika’s benadrukten verder deze verschillen. Het vak culturele antropologie is zelfs ontstaan uit het contrast tussen de westerse ‘eigen’ en de ‘andere’ samenleving. Het bestuderen van de ‘ander’ en de nieuwsgierigheid naar die ‘ander’ onderscheidde antropologie van andere sociale wetenschappen.

Na de Tweede Wereldoorlog begonnen onderzoekers ook hun eigen samenleving te bestuderen. In Nederland ontwikkelde zich de antropologie van de industriële samenleving. Antropologen zoals Bonno Thoden van Velzen, Frank Bovenkerk en Lodewijk Brunt pleitten voor de studie naar de ‘ander’ binnen Nederland, moeilijk bereikbare groepen zoals jeugddelinquenten, pooiers, daklozen, et cetera (Siegel, 2015). Tegelijkertijd ontwikkelde zich (vooral in de VS) een ‘native anthropology’ (Jones, 1970), waarin het verschil tussen de onderzoeker en de ‘ander’ niet meer bestond.

Ook binnen andere sociale wetenschappen is ‘de ander’ een veelbesproken thema. De diversiteit aan studies wijst op de vele vormen en gedaanten die ‘de ander’ kan

aannemen. Mogelijk zijn de meest typerende ‘anderen’ van oudsher de religieuze en etnische ander. De ander kan zich echter ook onderscheiden in (sub)culturele, politieke, temporele, ruimtelijke en uiterlijke zin. Een overeenkomst die in deze diversiteit te herkennen is, volgt uit de klassieke werken van Howard Becker (1963) en Norbert Elias en John Scotson (1965), die laten zien hoe het beeld van ‘de ander’ altijd in sociale relaties tot stand komt. Volgens Becker heeft ‘de ander’ geen inherente kwaliteit die het label van het ‘anders’ zijn legitimeert: het label legitimeert in plaats daarvan zichzelf. Het zijn de ‘established’, ‘morele entrepreneurs’, degenen met macht die labels van ‘outsiders’ in het leven roepen en in stand houden (Becker, 1963; Elias & Scotson, 1965).

De ‘ander’ heeft volgens diverse sociale wetenschappers een belangrijke sociale functie. Een dergelijk functionalistisch perspectief op ‘de ander’ vindt zijn oorsprong in Durkheims werk. Durkheim (1893) beweert in zijn *Division du travail social* dat deviantie de verbondenheid tussen leden van de mainstream samenleving doet toenemen door hun beleving van morele superioriteit ten opzichte van de deviante ‘ander’ te sterken. Een functionalistische benadering van een ‘ultieme ander’ is onder meer te herkennen in het werk van René Girard en de kritische criminoloog Nils Christie. Volgens Girard (1972) hebben mensen vanuit hun menselijke rivaliteit zondebokken nodig. Door hun pijlen in gezamenlijkheid op een concrete ‘ander’ te richten en deze te vernietigen, worden zij behoed voor geweld van allen tegen allen. Nils Christie’s *suitable enemy* (1986) heeft een vergelijkbare functie van een ultieme ‘ander’ voor ogen. Ook hij stelt dat een ‘*suitable enemy*’ helpt om de gelederen binnen de mainstream samenleving te sluiten door een gemeenschappelijke vijand in het leven te roepen. Deze vijand dient onder meer duidelijk zichtbaar en moreel onderscheidend te zijn. Daarentegen is vanuit zijn perspectief een ander vereiste van een *suitable enemy* dat deze juist – anders dan bij Girard – niet te vernietigen is, omdat de maatschappelijke verbondenheid dan weer teniet zal worden gedaan.

Hoe ‘de ander’ wordt geconstrueerd, zegt ook iets over degenen die ‘de ander’ creëren. Stuart Hall (1996: 4) stelt dat (culturele) identiteiten tot stand komen in tegenstelling tot dat waar ze zich van onderscheiden, wat ze niet zijn: het ‘andere’. ‘De ander’ vormt dus een schijnbaar noodzakelijk contrast om tot een concept van ‘zelf’ te komen. Dit mechanisme is ook zichtbaar in Saids klassieke werk *Orientalism* (1978), waarin hij het proces van ‘othering’ van individuen of sociale groepen, zoals ook door de ‘nieuwsgierige’ antropologen, beschrijft in termen van het creëren van de maatschappelijke overtuiging dat een bepaalde (etnische of culturele) groep superieur is aan andere groepen en het vervolgens vanuit die overtuiging voortdurend benadrukken van de negatieve culturele waarde van deze ‘anderen’. Said brengt deze superioriteitsgedachte in verband met het imperialisme en de koloniale geschiedenis van westerse samenlevingen, waardoor bepaalde vooronderstellingen over ‘de ander’ in leven worden gehouden en ‘de ander’ wordt beoordeeld aan de hand van eigen beelden over wat beschaving inhoudt.

Deze kritiek van Said geldt in feite ook voor de hedendaagse westerse criminologie. In westerse samenlevingen worden degenen die de wet overtreden als grootste probleem gezien en westerse criminologen zien het in veel gevallen als hun

taak om die problemen voor de overheid te signaleren en te helpen verminderen. Maar wat als de overheid en het justitieel systeem zelf essentiële steken laten vallen? Stanley Cohen beschreef in zijn klassieker *Folk Devils and Moral Panics* (1972) hoe de maatschappelijke angstreactie tegenover de 'other' (de 'Mods' en de 'Rockers') ontstond, die niet in verhouding stond met de ernst van de situatie. Hij sprak van een 'moral panic', het concept dat door Marshall McLuhan (1964) is bedacht. Met dergelijke gevallen, maar ook met landen waar overheden corrupt zijn en waar de politie een bedreiging in plaats van een beschermer vormt, weet de westerse criminoloog zich nauwelijks raad.

De kritische criminologie die wel de focus legt op sociale reacties op criminaliteit en misstanden binnen het justitieel systeem en later ook de culturele criminologie zijn in zekere zin zelf onderwerp van 'othering' geworden. Immers, de kritische analyse van de bestaande verklaringen van criminaliteit worden binnen de mainstream criminologie nog steeds als 'other' gezien, waarvan de bevindingen niet als vanzelfsprekend worden geaccepteerd.

Waar voor Said de kloof tussen culturele groeperingen aan de constructie van de 'ander' ten grondslag ligt, legt Zygmunt Bauman het accent niet alleen op etnische en culturele, maar ook op sociaaleconomische aspecten. Hij spreekt over twee specifieke categorieën van 'the other', door hem ook wel 'human waste' genoemd: de werkloze en de vluchteling. De eerste is uitgesloten van de arbeidsmarkt, omdat hij of zij overtollig is geworden: '... the others do not need you, they can do as well, and better without you' (Bauman, 2004: 12). Een vluchteling daarentegen is uitgesloten van zijn/haar eigen maatschappij, hetgeen in de geglobaliseerde samenleving een primaire bron van angst en onveiligheid is geworden. Vluchtelingen verliezen hun identiteit; zij zijn stateloos en hebben geen plaats en geen functie meer (ibid.: 76).

Dit overzicht laat zien dat 'de ander' zowel een positieve als een negatieve lading kent. De term 'significant other', die een vaste rubriek in dit tijdschrift siert, is een typerend voorbeeld van een positieve 'ander'. Deze rubriek gaat over een persoon die een belangrijke bijdrage leverde aan de ontwikkeling van zijn of haar vakgebied en een inspirerend voorbeeld vormt voor zijn vakgenoten. Toch lijken processen van 'othering' in de hedendaagse maatschappij in toenemende mate betrekking te hebben op de manier waarop 'zij', de devianten, de criminelen, de vreemdelingen, in negatieve zin worden gedefinieerd en gecategoriseerd door 'ons', de meerderheid, de dominante groep, de beleidsmakers.

De 'ander' in culturele criminologie: marginalisering en criminalisering

De ander lijkt in de huidige maatschappij vooral negatieve associaties op te roepen. Hoewel deze 'ander' een sociale constructie is, heeft deze sociale constructie zeer reële consequenties die vaak ten nadele van 'de ander' zijn. Niet alleen wordt er naar deze labels gehandeld, maar 'de ander' die herhaaldelijk met labels wordt geconfronteerd, zal deze labels op termijn kunnen internaliseren (Becker, 1963; Elias & Scotson, 1965; Goffman, 1963). Uiteraard zijn er individuen en groepen die aan die internalisatie ontsnappen, het label van zich af weten te werpen of het

negatieve label juist als geuzennaam gaan dragen. In de mainstream samenleving dreigt 'de ander' over het algemeen echter te worden verdrongen naar de marges van de samenleving. Hij wordt gemarginaliseerd en vaak gecriminaliseerd, volgens de 'marginality theory' van Park en Burgess (1921) juist wegens zijn mislukte rol als een 'generator of social contacts and as an agent of innovation and diffusion' (McLemore, 1970: 89). Met andere woorden: 'the other' is iemand die lid van een groep kan worden in de 'spatial sense', maar niet in de 'social sense' (McLemore, 1970: 86). Jock Young (1999) signaleert dat er in hedendaagse, westerse samenlevingen bij deze processen van marginalisatie weliswaar sprake is van culturele insluiting, maar dat deze gepaard gaat met structurele uitsluiting. Hij spreekt daarom van een 'bulimic' en 'exclusive society' die weliswaar meer tolerantie lijkt op te brengen voor verschil, maar steeds minder voor moeilijkheden. Groepen die niet in de pas lopen en moeilijkheden veroorzaken, moeten zich aanpassen of worden gemarginaliseerd. In die zin ontstaat er voor lastige groepen juist minder ruimte om af te wijken en een sociale druk om te conformeren. De trend tot medicalisering en psychologisering zijn tekenend voor de afnemende tolerantie voor lastige groepen, zoals de toename van het aantal kinderen dat het label ADD krijgt en medicatie krijgt voorgeschreven en de roep om een harde aanpak van criminele jongeren.

Hoewel 'anderen' worden blootgesteld aan marginalisatie, zijn ze hier om te blijven. Georg Simmel spreekt over 'de ander' als 'de vreemdeling': 'The stranger is (...) being discussed here, not in the sense often touched upon in the past, as the wanderer who comes today and goes tomorrow, but rather as the person who comes today and stays tomorrow' (1950: 402).

Maar zelfs al blijven deze groepen 'anderen', zij zijn als 'de ander' vergankelijk. Zij volgen elkaar op en daarmee zijn de definitie van en de sociale reactie op 'others' tijd- en plaatsgebonden. Groepen die vroeger als 'others' werden gezien, zoals homoseksuelen of prostituees, maken in toenemende mate deel uit van de mainstream West-Europese samenleving. Daar staat tegenover dat de lijst van stereotiepe 'vreemdelingen', 'aliens', 'Fremder', 'extranjeros', lang blijft en voortdurend wordt aangevuld met nieuwe soorten van 'others'.

'De ander' in dit nummer

Het aanbod van potentiële anderen in de geglobaliseerde wereld is immens. Door globalisering en de opkomst van internet komen 'anderen' uit diverse werelddelen dichterbij. Zo vergemakkelijken technologische innovaties het voor westerse landen om zich in de strijd met 'de ander' (IS) in Syrië te mengen, weet deze 'ander' terug te slaan op Europees terrein, zoals in november 2015 in Parijs, en komen er door deze strijd vluchtelingenstromen op gang die voor een grootschalige, nieuwe 'ander' in 'ons' midden zorgen.

De verregaande consequenties van marginalisatie en uitsluiting en de – vooral sinds de vluchtelingenstromen – exponentiële groei van nieuwe 'anderen' bevestigen de noodzaak voor sociale wetenschappers om processen van 'othering' zichtbaar te maken en de onderliggende mechanismen bloot te leggen. De zeven bij-

dragen aan dit themanummer doen dat door in te gaan op deze ‘anderen’ en op hoe zij via heersende discoursen, veiligheidsbeleid, opsporing en door (architectuur dan wel) het gebruik van ruimte in sociale interactie worden ge(co)creëerd.

In dit themanummer worden meerdere soorten van ‘de ander’ besproken, van de bijna klassieke ‘ander’ – de vluchteling – tot de nieuwkomer – de hacker. In haar bijdrage baseert Musiol zich op de bevindingen vanuit haar veldwerk in een Duits vluchtelingenkamp. Musiol concludeert dat vluchtelingenkampen door hun architectuur weliswaar bijdragen aan een verscherping van de tegenstelling tussen ‘wij’ en ‘de ander’, maar geeft tevens aan dat vluchtelingen in die kampen niet slechts willoze objecten zijn van het proces van othering. In plaats daarvan proberen ze sociale netwerken op te bouwen, in beweging te blijven en zo hun hoop en dromen levend te houden.

In contrast richten *Van der Wagen, Althoff en Van Swaaningen* zich op een relatief nieuwe soort ‘anderen’, de hackers, en hoe zij de beeldvorming over zichzelf beleven en relaties met de buitenwereld en andere hackers zien. De auteurs stellen dat hackers met negatieve beeldvorming vanuit de maatschappij over hacken worden geconfronteerd, waardoor ze als ‘ander’ worden geconstrueerd, maar dit beeld niet internaliseren.

De sociale reacties op hedendaagse ‘anderen’ variëren, zoals in diverse artikelen van dit nummer wordt beargumenteerd. *Kleijer-Kool en Landman* beschrijven aan de hand van een etnografische studie processen van ‘othering’ ten aanzien van criminelen bij de politie. De auteurs laten zien dat agenten verschillende categorieën criminelen onderscheiden en dat zij de jacht op criminelen niet alleen als taak, maar ook als spel zien.

In een andere bijdrage bespreekt *Smiley* hoe verschillende groepen in het Amerikaanse Newark Penn Station op ongelijke en gesegregeerde wijze gebruikmaken van de ruimte van het treinstation. De ene groep gebruikers betreft de ‘others’ uit de zelfkant van de samenleving die zich als passanten in het treinstation begeven en de andere groep betreft de middenklasse forenzen die daar voor reisdoeleinden zijn. Al met al presenteert Smiley het station als een ‘levend en sociaal organisme’ waarbinnen zich een tegenstrijdige dynamiek afspeelt van gelijktijdige marginalisatie en incorporatie van de ‘passanten’.

Bouabid neemt de beeldvorming over een groep onder de loep die de afgelopen jaren als meest problematische ‘ander’ te boek is komen te staan: Marokkaans-Nederlandse jongeren. Hij gaat in op de vraag wat de maatschappelijke reacties op deze jongeren zijn. Via een analyse van diverse incidenten waarin Marokkaanse jongeren een negatieve hoofdrol speelden als relschoppers en geweldplegers komt Bouabid tot de conclusie dat er ten aanzien van Marokkaans-Nederlandse jongeren binnen de Nederlandse samenleving een morele paniek heerst.

In het laatste artikel van dit themanummer zet *Taylor* zich af tegen het heersende reductionistische drugsdiscours in het Verenigd Koninkrijk. Middels een beschouwing van actueel beleid stelt hij dat het reductionistische drugsdiscours voortborduurde op het prohibitieve discours van ‘othering’ door drugs en drugsgebruikers als bronnen van ‘schade, risico’s en gevaar’ te presenteren. Taylor stelt de vraag waarom dit proces van othering voortbestaat ondanks wetenschappelijke tegenargumenten. In zijn antwoord wijst hij op de rol die het reductionistische drugsdis-

Fiore Geelhoed & Dina Siegel

cours daar zelf in speelt. Taylor eindigt met een pleidooi voor collectieve en creatieve actie door wetenschappers om dominante processen van othering in het drugsdiscours te doorbreken.

In het varia-artikel van dit themanummer stellen *Hallsworth en Dixon* de beeldvorming omtrent 'gangs' ter discussie. Middels een kwalitatief onderzoek in Birmingham (UK) beantwoorden zij de vraag in hoeverre conventionele beelden van gangs als grote, formele en georganiseerde groepen en van gangleden als bedreiging te herkennen zijn in de alledaagse realiteit van veronderstelde gang-rijke buurten. Hun onderzoek leidt de auteurs ertoe heersende beelden rondom gangs en gangleden in elk geval gedeeltelijk te deconstrueren.

De 'significant other' in dit themanummer is Herman Bianchi, nog altijd een inspiratie voor kritische criminologen. Door zijn kritische geluid en abolitionistische perspectief is hij bovendien met recht te typeren als een 'ander' onder criminologen. Zeker gezien zijn recente overlijden kan hij dan ook niet in dit themanummer ontbreken.

De rubriek Doka vormt de afsluiting met een beeld van 'The Other' dat gezien de actualiteit evenmin kan ontbreken: de 'terrorist'. De daar weergegeven cartoon illustreert dat de beelden waartoe processen van 'othering' leiden bovenal sociale constructies zijn waarbinnen het bekende en het eigene ten onrechte worden ontkend.

Literatuur

- Bauman, Z. (2004), *Wasted Lives*. Cambridge: Polity Press.
- Becker, H. (1963), *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
- Christie, N. (1986), Suitable enemy. In: H. Bianchi & R. van Swaaningen (eds.), *Abolitionism: Toward a Non-Repressive Approach to Crime*. Amsterdam: Free University Press, 42-54.
- Cohen, S. (1972), *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. London: MacGibbon and Kee.
- Durkheim, E. (1893/1960), *La division du travail social*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Elias, N. & J.L. Scotson (1965), *The Established and the Outsiders*. Dublin: University College Dublin Press.
- Girard, R. (1972), *La violence et le sacré*. Paris: Grasset.
- Goffman, E. (1963), *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin.
- Hall, S. (1996), Introduction: Who Needs 'Identity'? In: S. Hall & P. du Gay (eds.), *Questions of Cultural Identity*. London: Sage Publications, 1-17.
- Jones, D. (1970), Towards a native anthropology, *Human Organization*, 29(4), 251-259.
- McLemore, S. (1970), 'Simmel's stranger': A critique of the concept. *The Pacific Sociological Review*, 13(2), 86-94.
- McLuhan, M. (1964), *Understanding Media: The Extensions of Man* (8e druk). New York: Signet books.
- Park, R. & E. Burgess (1921), *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: Chicago University Press.
- Said, E. (1978), *Orientalism*. New York: Pantheon Books.
- Siegel, D. (2015), Frank Bovenkerk, *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*, 5(3), 84-94.

- Simmel, G. (1950), The stranger. In: K. Wolf (trans.), *The Sociology of Georg Simmel*. Glencoe, Ill: The Free Press, 402-406.
- Young, J. (1999), *The Exclusive Society*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications.